

Dr. Kőhalmi Tamás

A MONGOL VADÁLLOMÁNY HASZNOSÍTÁSÁNAK EGYES KÉRDÉSEI

A hazánk területénél csaknem tizenhétszer nagyobb és százszorta ritkábban lakott belső-ázsiai ország vadállománya régóta úgy él a világ sportvadászainak tudatában, mint egy mesebeli ósállapot megtestesítője. Ritka vadfajok, valóban sportos vadászati lehetőségek és ismeretlen ősi vadászati módszerek mellett még a keleti egzotikum is vonzó mellékhatásként társul a képzelet világába a mongóliai vadászat fogalmához.

A páratlan értékű vadállomány okszerű, körültekintő hasznosítására törekvő mongol állami és szakvezetés egyes kiváló területek többcélú hasznosításával és modern elvek szerint művelt kultúrált vadásztatással igyekezik megoldani a felismert lehetőség kiaknázását. Ennek megvalósítása érdekében hazánkat kérték fel együttműködési partnerként a két ország Kormányközi Bizottságának VIII. ülészakán. Gyors szerződéskötés, külkereskedelmi bonyolítás és utazás után hamarosan megkezdhetette munkáját a mongol–magyar vadgazdálkodási expedíció.

Az Erdő XXI. évfolyamának 5. számában már közreadtam egy átfogó, rövid ismertetést Mongólia trofeás vadfajairól, azok akkori — négy évvel ezelőtti — problémáiról. Most néhány olyan gondolatot szeretnék ismertetni, amelyek azóta kerültek felszínre ebből az érdekes közegekből, a még mindig újdonságokat mutató — a feltáratlan mongóliai vadállományról szerzett — ismeretek közül.

Több publikáció jelent meg Mongóliáról az elmúlt időszakban, és különböző helyeken. Ezek némelyike érintette a vadállomány, vadászat, vadgazdálkodás témaköröket hol részletesen hol felületesen, némelykor hozzáértéssel, máskor a természetszerető laikus szemléző módján. E lap igényének megfelelően körlátozom mondanivalómat olyan — szakmai érdeklődésre számot tartható — jellegzetességekre, amelyek a hazai fogalmak között szokatlanok, újszerűek, mindenképpen sajátosan ázsiaiak.

Mondanivalóm ismertetésében saját személyes tapasztalataimra és a már statisztikailag értékelt adatokra támaszkodom a következő csoportosításban.

A vadászat és a vadon élő állatvilág alakulása

Mongóliának éves golyóslőszer importja mintegy 20 millió darab, és ebből 0.22-es kaliber (Longrifle) „csupán” 12 millió, a többi annál nagyobb. Ez a mennyiség minden évben elfogy, rákövetkező esztendőben újabb hasonló nagyságrendű behozatal szükséges.

A felvásárlókhöz kerülő szőrmések gereznájának darabszáma évente kb. 2 millió, hozzájön még mintegy 1 millió nagytestű növényevő. Amennyiben azt feltételezhetjük, hogy minden negyedik-ötödik löszerral elejtenek egy vadat, úgy az importált löszermennyiséggel terítékre kerül 4–5 millió darabnak legalább harmada hússal-bőrrel együtt az állami felvásárlást megkerülve értékesül, vagy a rosszabbik esetben tönkremegy, elvész.

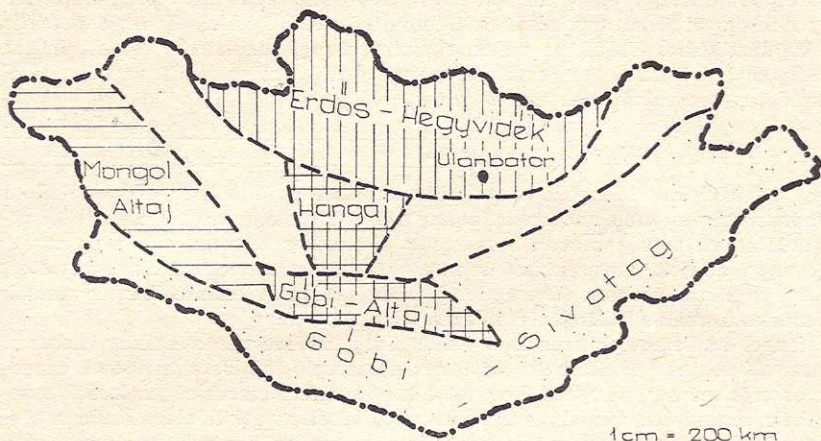
A legtekintélyesebb szám a prémeseknél adódik. Csupán a mormotából évente 1 millió a felvásárlónak (rendszerint kis vidéki boltok vezetőinek) leadott gerezna mennyisége. A haszonvadra nézve siralmas kép alakulhat ki mindjárt, ha nézzük az évi 4—5 ezer darab terítékre került farkast, a 40 000 darab rókát ami utóbbi mindig több mint a nyúl, teljesen érthetően. Tíz év át-

Sorsz.	Allatfaj neve	1961-70 között leadott prém 1000 db	
		éves átlag	legnagyobb éves szám
1.	Canis Lupus	4 42	8.50
2.	Vulpes vulpes	41.83	49.50
3.	Vulpes corsac	27.01	36.20
4.	Felis manul	6.69	8.40
5.	Felis Lynx	0.53	0.67
6.	Meles meles	2.69	3.20
7.	Mustella altaica	0.97	1.40
8.	Mustella sibirica	1.29	1.50
9.	Mustella ewersmanni	5.64	7.00
10.	Marmota bobac	1139.87	1267.80
11.	Sciurus vulgaris	28.76	36.40
12.	Eutamias sibiricus	8.73	16.00
13.	Citellus sp.	634.60	722.40
14.	Lepus tolaj	39.29	42.60
Összesen:		1942.32	2201.97

lagában évente majdnem 2000-rel több a rókagerezna, mint a nyulbőr, amit felvásárolnak. Ugyancsak 1961—70. között a számbavett és közfogyasztásba került nagytestű madarak éves elejtett mennyisége átlagosan 130 000 darab. Ebben olyan fajok szerepelnek, mint pl. a mongol nyírfajd (*Lyrurus tetrix mongolica*), a belső-ázsiai sikekfajd (*Tetrao parvirostris*), a császármadár (*Tetrastes bonasia*), az altáji hófajd (*Tetraogallus altaicus*), vagy a kelet-ázsiai tüzök (*Otis tarda dybowskii*).

Már a XII. században Kubilaj Nagykan idejében törvény látott napvilágot ami kimondta, hogy április—október között minden vadfaj vadászata tilos. Akkoriban — Marco Polo útleírása szerint — ennek megszegőit halállal büntette a Nagykan. Természetesen manapság is van vadászati törvény, amit egy ismertető be is mutatott a magyar vadászoknak a Nimród hasábjain, pontosan

Erdős hegyvidék: maral, bsz, jövor, rőn, nagyragadozók	Gobi-Altaj, Hangaj: vadkecske, mongol vadjuh, hópárduc.
Mongol-Altaj: argali, vadkecske, hópárduc.	Gobi-Sivatag: gazellák, ragadozók, madarak.

leírva annak tartalmát. Utólagosan — és nem is az elmaradt méltatás helyett — csupán annyit szeretnék hozzátenni, hogy a törvénynek elhamarkodottan védetté kiáltott vadfajaira államilag szervezett bérvadásztatás folyik jónéhányuk esetében.

A nagy távolságokból fakadó ellenőrzés hiánya a legnagyobb hátráltató körülmény. Országnyi megyék, magyar megyényi járások, és amint már azt a bevezetőben írtam, százszorta ritkábban lakott terület, mint hazánk. A kevés emberből kikerülő mégkevesebb ellenőrzést gyakorló személy szinte elveszik a nagy távolságokon.

Esetenként az állami vezetés engedélyezi, sőt előírja a vadnak helyi közfogyasztási céllal történő elejtését. Ez olyan években fordul elő, amikor a kedvezőtlen időjárás folytán (pl. 1962 vagy 1967) a háziállat állományban bekövetkezett kondíciórólás, vagy szélsőséges esetben állatelhullás veszélyezteti az állami közellátás céljaira esedékes területi leadás mennyiségét. Ilyenkor a vidéki lakosság saját céljaira ejthet el vadat, hogy a szomon (járás) vagy aймак (megye) közellátása így nyerjen kielégítést, és a háziállatok eredetileg tervezett mennyisége a városi lakosság ellátásába kerülhessen. Ennek veszélyessége abban áll, hogy néha továbbra is folytatott szemlélet és gyakorlat marad, aminek folytán a vadnak csak kárára válik.

Ugyancsak a ritka népesség az oka annak is, hogy valamennyi gazdálkodási tevékenység irányítása szorosan kapcsolódik az államigazgatási szerv munkájához, azaz tanácsi irányítású. Ez a vadászok, prémbegyűjtő vadászbrigádok munkájában is így van, hiszen a mongóliai vadászatról köztudott, hogy az ott a mongol ember számára még nem sport, hanem megélhetésének forrása a hús, prém, bőr termelésével, felvásárló helyekre való leadásával.

A vadon élő állatvilág alakulása nagymértékben függ a legális és engedély nélküli vadászaton túl az időjárási szélsőségektől, viszontagságoktól is. A szá-

raz, kontinentális klímához idomult vad sem bírja elviselni az élő állati szervezet természetes fiziológiai igénye folytán a tartós éhezést vagy különösképpen a szomjazást ami gyakorta sanyargatja télen, tél végén az állományt. Különösen sajnálatos ebben az, hogy pl. a szikláshegyi vadfajokból, a vadkecskékből és vadjuhokból éppen az állomány java, a középkorú és öreg himivarú egyedek csoportjának egy része esik áldozatul, mert a tél elején levő üzekedés során kondícióromlás áll be náluk, rossz erőnléttel indulnak a télnek. Ennek eredménye a fellelt sok kecskeszarv vagy vadjuh-csiga, amit vadbő terüλεken lépten-nyomon fellelhetünk a vízmosásokban.

Különleges vadászati termék, a „pant”

A szakirodalom Mongólia szarvasállományáról és általában a közép-ázsiai szarvasokról annyiféle módon ír, ahány szerző munkáját forgatjuk a cikkemben. Mint azt már korábban hivatkozott cikkemben leírtam, pl. az egyes fajok vagy alfajok nevezéktana sem egységes, az azonosíthatók ismertetett areája is eltérő, szorosan véve a mongóliai fajgazdagság tekintetében ugyancsak ellentmondások a különböző helyeken leírt közlések.

Mongol szakemberek szerint a területükön élő szarvas a szakirodalomban maral (*Cervus maral* Severzov 1872) néven szereplő faj. Hatalmas testű, magabiztos erőt mutató, térnyerő mozgású állat Mongólia szarvasa, gazdasági hasznosítása az egészen minimális bérvadászattól eltekintve különleges módon történik, a terméke az európai vadászfülnek ismeretlen hangzású gyógyszeripari alapanyag, a „pant”.

Az ázsiai gyógyszerkészítmények csodálatos tulajdonságokkal felruházott tagja a pantakrin, az általános éjetelixer. Javallata szerint megállítja vagy késlelteti az öregségi tünetek megjelenését, felerősíti a betegségben legyengült szervezetet, növeli minden téren a teljesítőképeséget, és még ki tudja mi mindent nem csinál. Alapanyaga a szarvasfélék bőrben levő agancsából és egyes belső szerveiből készülő száraz por. Nyerésének módja, hogy a farmokon tartott maral bikák agancsát a rózsa felett mintegy 5 cm-re lefűrészelik, főzik és szárítják többszöri ismétléssel, amíg az eredeti nyers súly 60%-ára nem csökken. Ekkor kész a kereskedelmi forgalomba hozható gyógyszerészeti alapanyag, vagyis a pant. Az agancsvágás tortúrája és fájdalma néha olyan stresszhatást vált ki az állatból, hogy szabadonengedése után röviddel elpusztul. Ez főként korosabb egyedeknél tapasztalható. A jelenleg alkalmazott vágási módszer véleményem szerint finomítható lenne esetleg kábítás, érzéstelenítés, gyorsan vágó szerkezet alkalmazásával. Indokolja ezt a fájdalomérzés és rémület feletti sajnálkozáson túl még az is, hogy pontosan az idős egyedeket kellene megóvni, mert a tömeget azok bioproduktuma szolgáltatja. Miután farmszerű tartásról és árutermelésről van szó, feltétlenül ajánlatos az intenzív tartásmód mielőbbi bevezetése a mesterséges takarmányozással, itatással, téli etetéssel, tervszerű szelektálással.

A kereskedelemben a felvevő partner manapság is Japán, India és Kína ugyanúgy, mint annakidején, amikor a buharai szarvas (*C. e. bactrianus* Lydekker 1900), a hangul (*C. e. affinis* Hodgson 1841), vagy a szikával rokon Dybowszki szarvas (*C. nippon dybowszkii* Taczanowszki 1878) a kipusztulás útjára került a kíméletlen pantakrin vadászat miatt.

Korábban volt alkalmam (1971. márc.—ápr.) több maral trófeát megmérni, és 15—17 kg közötti súlyú és 120—130 cm szárhosszúságú több is volt az általában 12-es vagy ritkábban 14-es ágszámú öreg bikák agancsai között. Találtam viszont olyat is, ahol egy száron 8—9 ág helyezkedett el, és nem vég-

álló villával, hanem tenyeres, vagy éppen kehely koronával befejeződve. Kétségtelen, hogy a mongóliai szarvasok zöménél jellegzetes a villás típus, de nem kizárólagos, ami több fajra, alfajra, átmeneti alakokra is utalhat. Ennek tisztázása a bérvadásztatás kiszélesítése előtt fontos a helyes trófea-értékelés meg-alapozásához, mint azt már részletesen korábban is kifejtettem (Az Erdő XXI. 5.) és most csupán mint még mindig élő szükségességet említtem meg.

A vadfaj többcélú hasznosítása kívánatos, de nem megoldott. Bérvadászata apró lépésekkel mozog előre, húsának közfogyasztásba való juttatása viszont tárolástechnikai problémán túl hiedelmekben gyökerező előítéletekbe is ütközik. Melléktermékének, hullott agancsának gyűjtése munkaerő és szervezés kérdése. Alapjában véve mindegy, hogy milyen faj, vagy alfaj, több-e vagy mindössze egy, ez zoológiai kérdés, bár nem utolsó szempont tudományos okokból sem (pl. génbank). A problémakör lényege a mongóliai szarvasállomány megfelelő gazdasági hasznosítása, többcélú termelésbe vétele, gazdálkodási objektumként való racionális kezelése.

A bérvadászat helyzete és lehetőségei

Jelenleg az INTURIST és a MONGOLEXPORT vállalatok bonyolítják le a mindössze 50 főnyi külföldi bérvadász fogadását, kísérését és elszámolását. Az alkalmazott módszer legnagyobb hátránya, hogy nem a vad gazdája az irányító, mert amíg a vaddal való foglalkozás, a védelem és a minimális szintű gazdálkodás az Erdészeti és Faipari Minisztérium hatáskörébe tartozik, addig a kitermelés irányítója tulajdonképpen a külkereskedelmi szervezet. Sajnálatos módon az elszámolások után anyagi ösztönzés sem jut vissza megfelelő mértékben a gazdálkodóhoz.

Lényeges negatív momentum, hogy az állomány ismeret nélkül folyik az értékesítés. A trófeás vadfajok közül bérvadásztatásra leginkább számbajövő vadfajok, mint a vadjuh, vadkecske, maral, a kétféle őz (szibériai és kelet-ázsiai) állomány nagysága és összetétele ismeretlen, a ragadozóké ugyancsak. Csak megfelelő állománybecslésen alapuló állományszabályozási terv szerinti gazdálkodás lehet képes egy-egy fajjal való munkálkodás olyan viteléhez, hogy az túlhasználatot se jelentsen, de ne álljon fenn értékesítés nélkül bekövetkezett öregkori természetes elhullás sem a nagyértékű, nagy trófeát ígérő egyedeiből.

Hiányosság, hogy az alkalmazott árlista nem tesz megkülönböztetést a minőség szerint, s empedig a vendégvadász számára nem biztosítja a mindenképpen elvárható üzleti garanciát.

A Góbi-Altaj hegyvonulata csupán töredéke Mongólia azon részeinek, ahol a szikláshegyi vadállomány, a vadjuh és a vadkecske él. Itt az 1974. évi közös mongol—magyar vadállománybecslés során biztonsággal megállapítható volt mintegy 14 000 darab vadkecske és 5000 darab mongol vadjuh jelenléte. Ez a szám a 8076 km² kiterjedésű élőhely 14 különálló biotopjában 0,8—6,5 db/km² vadsűrűséget, tehát vadászható mennyiséget mutat. A felvételi adatok szerint vadkecske esetében élőhelyenként váltakozóan 15—20% az állományból az öreg kilöhető bak, ami ez esetben minimálisan 2000 db-ot jelent. Ha ennek csupán a 20%-át, azaz 400 darabot javasolnánk évenkénti kilövetésre, akkor is csaknem megtízszereznénk az eddig fogadott vendégvadászok számát, minőséget lövetve az árbevételt még nagyobb hányaddal emelnénk, és mindezt egyetlen vadfaj mongóliai élőhelyének töredékén.

A már korábban vázolt okokból bekövetkező vadelhullások „földi maradványait”, a vízmosásokban fellelhető vadjuh és vadkecske szarvakát a trófeabi-

rálat CIC képletével értékelve azt kaphattuk, hogy pl. vadkecske esetében a talált példányok 63⁰/₀-a érmes, és 34⁰/₀-a aranyérmes volt. Megfelelő árlista alapján történő lelovetésük még belterjes vadgazdálkodást is kifizetődővé tudna tenni, és biztosítanában ebben a tartamosságot is.

A vadjuhok és vadkecskék szarvain fellelhető évyűrűk jól mutatják változó nagyságukkal a kedvezőbb, vagy mostohább időjárású éveket, a szárazsággal járó táplálkozási nehézségeket, vagy éppen a terítettebb asztalt. Noha állattanilag feltárt a mongóliai fauna, vadászatiilag mégsem mondható kidolgozottnak. A trófea értékmérőivel összhangban szükséges e bioproductum jellemző adatainak alakulását vizsgálni, szükséges ez általában és egyes populációkon belül, hogy minőség szerint helyes területi elkülönítéseket lehessen végezni. Ez a munka még ugyanúgy várat magára, mint pl. a jelenlegi vadlevésvési tilalmi idők biológiai állapottal való olyan összehangolása, ami figyelembe veszi a sajátosságosan szélsőséges meteorológiai adottságú helyeken való vadászati turizmus időbeni lehatárolását, a vendégfogadás és ellátás kulturált körülményeinek megteremtési lehetőségét is.

Kétségtelen, hogy a vadkecske és a vadjuh áll az élen a Mongóliába csábító vadfajok között, ez viszont nem jelenti azt, hogy nem kellene többet törődni a jelenleginél a többi vadfajjal. A maral, a kelet-ázsiai és szibériai őz, a pézsmaszarvas, a gazellák, valamint a nagyragadozók mind vadászati objektumot jelenthetnek egyes madárfajokkal együtt. Gondolni lehet itt kapcsolt üzleti értékesítésre, több vadfajt felsoroló megfelelő árképzésű vadászjegyre, egyes vadfajok esetén társas vadászatra, egyszóval a vadásztatás komplex kidolgozására.

Az ösfoglalkozásként üzött vadászatot lassanként felváltja Mongóliában is egyes területeken a vadgazdálkodás. Ekkor a szó értelméből fakadóan a vad-dal kapcsolatos tevékenységből származó mindenfajta értékesíthető termék kereskedelmi forgalomba kerül, áru amelynek ellenértéke árbevétel, előállítása viszont költségfelhasználással jár. Sajátos természeti és közgazdasági környezete meghatározza a kialakítás lehetséges útjait, a mongóliai vadállomány optimális hasznosításának az előbbiekből vázolt egyes kérdései is olyan jellemzőket mutatnak, melyek egyedülállóak, szélsőségeik folytán meghatározók, és feltétlenül szükséges őket figyelembe venni a feltáró munka során.

Mastalir Ernőné: **Az erdő szerepe a környezetvédelemben** (1968—1972). Bibliográfia, Sopron 1976.

Napjainkban egyre többet teszünk — bel- és külföldön is — az emberi környezet védelméért, a levegő tisztaságáért. Fokozzuk erdeink védelmét és jóléti szerepét, törekszünk biztosítani vizeink tisztaságát. Országgyűlésünk a legutóbbi, tavaszi ülészakán tárgyalta meg és fogadta el „Az emberi környezet védelméről” szóló 1976. évi II. törvényt. Jelentős mértékben foglalkoztatja ez a kérdés a világ szocialista és kapitalista államainak illetékes köreit. Gyakran szerepelnek ezek a problémák az ENSZ különböző szerveinek programjában, az államok közötti tanácskozásokon, az államközi megállapodások határozataiban és nem utolsósorban az elmúlt évben Helsinkiben aláírt záróokmány megvalósításra váró pontjai között is. Hazánkban — a maga területén — az emberi környezet védelméből egyre jobban veszi ki a részét a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium és a felügyelete alatt álló szervek is. Nagy fontosságú lépés volt a minisztérium és az Erdészeti Tudományos Intézet szervezésében az ez év április 22—23-án, a Magyar Tudományos Akadémián megtartott tudományos ülészak. A kétnapos ülészakon közel 40 előadás foglalkozott az emberi környezet védelmének különböző vonatkozásaival és adott tájékoztatást az ide kapcsolódó kutatások, szakmai munkák eredményeiről, megállapításairól.